

Monikielisten vanhempien kielivalintoja perheessä

Katalin Dabóczy

1. Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen aineistosta ulkomaalaistaustaisten vanhempien perheen sisäisiä kielivalintoja: millä perustein lapselle puhuttava kieli valitaan, miten muita kieliä käytetään pääkieleksi valitun kielen rinnalla sekä miten ja miksi kielivalinnat muuttuvat perheessä? Haastatteluista rakentuu kuva siitä, kuinka monikieliseksi kukin informantti kuvaa omaa kielenkäyttöään lapsensa kanssa: annetaanko tilaa muillekin kielille vai painotetaanko (yhden) oman kielen puhumista lapsen kanssa? Kertomuksista voi tehdä päätelmiä informanttien kielistrategioista ja kielivalintojen takana olevista motiiveista. Tässä artikkelissa en tavoittele kokonaisvaltaista kuvausta haastateltavien ja heidän perheidensä sisäisistä kielivalinnoista, vaan tarkoitukseni on nostaa esiin haastatteluaineistosta ilmiöitä, joita monikielisissä perheissä kohdataan ja jotka vaikuttavat vähemmistökielen siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle.

Kielten välittyminen monikielisessä perheessä on ajankohtainen aihe monikielistyvässä Suomessa. Virallisesti kaksikielinen Suomi on todellisuudessa varsin monikielinen. Suomen väestöstä 7,1 % on vieraskielisiä eli muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisiä (SVT a). Maassa puhuttavien kielten kirjo on valtava: rekisteröityjen kielten määrä oli vuonna 2018 tilastojen mukaan 161 (Statfin). Tilastojen perusteella ei voi hahmottaa Suomen asukkaiden kaksi- tai monikielisyyttä, sillä viralliseksi äidinkieleksi rekisteröidään vain yksi kieli. Monikielisten perheiden määrää havainnollistavat epätarkasti perheiden kielitilastot: 195 537 perheessä, joka on 13 prosenttia kaikista Suomen perheistä, vähintään toisen puolison äidinkieli on muu kuin suomi (SVT b). Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen aineisto edustaa hyvin suomalaisen yhteiskunnan kielellistä moninaisuutta, sillä runsas kolmasosa hankkeen aineiston informanteista on ilmoittanut äidinkielekseen muun kuin suomen kielen. Heistä tarkastelen niitä, jotka ovat maahanmuuttajakielten puhujia, joista on tullut vanhempia ja jotka näin soveltuvat monikielisen lapsiperheen kielivalintojen tarkasteluun.

Perheillä on avainrooli kielten elinvoimaisuuden säilyttämisessä. Perheen sisäiset käytänteet voivat auttaa vaalimaan vähemmistökieltä yhteiskunnan kielellisten vaikutusten vastavirrassa.

Vähemmistökielten siirtyminen toiselle saati kolmannelle sukupolvelle ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys. Vaikka Suomessa perustuslain takaama oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen sekä mahdollisuus opiskella peruskoulussa omaa äidinkieltä osoittavat pyrkimystä tukea vähemmistökieliä (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013), vähemmistökielen käyttö vähenee jälkisukupolvissa: kielenvaihto perheessä näyttää olevan meneillään vanhemman ja nuoremman sukupolven välissä, mikä näkyy siinä, että vanhemmat käyttävät vähemmistökieltä enemmän kuin seuraava sukupolvi (Boyd & Latomaa 1999). Maahanmuuttajakielten tapauksessa kielen ylläpitämistä vaikeuttaa ja toisessa sukupolvessa kielenvaihtoa nopeuttaa se, että puhujat eivät välttämättä muodosta alueellisesti yhtenäistä kieliyhteisöä (Latomaa & Suni 2010: 168), ja tästä johtuen kieltä saatetaan käyttää pelkästään perhepiirissä.

Artikkeli rakentuu seuraavasti: Ensin tarkastelen sitä, miten perheen kielipolitiikkaa on tutkittu ja miten oma analyysini asettuu tähän viitekehykseen. Seuraavaksi esittelen aineiston ja käyttämäni analyysitavan. Aineiston analyysissä keskityn kolmeen eri aiheeseen. Ensinnä tarkastelen, mikä motivoi lapselle puhuttavan oman kielen käyttöä, minkä jälkeen siirryn käsittelemään, miten ja miksi yhden pääkielen käytöstä poiketaan ja miten siihen asennoidutaan. Analyysin viimeisessä osassa havainnollistan kielivalintojen muuttumista ja muutosten taustalla vaikuttavia tekijöitä.

2. Perheen kielipolitiikka tutkimuskohteena

Perheen kielipolitiikan tutkimuksen (*family language policy*, FLP) kiinnostuksen kohteena on, miten kieliä käytetään perheessä, miten kielenkäyttöä ohjaillaan sekä miten kieli-ideologiat ja uskomukset vaikuttavat kielenkäyttöön ja sitä muokkaaviin toimenpiteisiin (Schwartz 2010). Perheen kielipolitiikan tutkimus sijoittuu yksilön mikrotason ja yhteisön kielenkäytön makrotason tarkastelun väliin (King, Fogle & Logan-Terry 2008) ja pyrkii luomaan sillan lapsen kielenomaksumisen ja (yhteisön) kielipolitiikan tutkimusalojen välille. Tutkimuksessa on käytetty monenlaisia menetelmiä: kysely- ja haastattelututkimusten lisäksi on painotettu perheenjäsenten kielellisen vuorovaikutuksen tarkastelun tärkeyttä ja tutkimuksen etnografista luonnetta (Schwartz & Verschik 2013: 6–7), mikä auttaa selvittämään, miten kielisuunnittelun periaatteet ja kieli-ideologiat realisoituvat käytännön kielenkäytössä.

Perheellä on omia kielellisiä normeja, joita lapset ja vanhemmat muodostavat ja muokkaavat yhdessä. Yksi määritelmä perheen kielipolitiikasta kuvaa sitä tietoisena ja eksplisiittisenä perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen suunnitteluprosessina (King ym. 2008). Perheen kielipolitiikkaa voidaan harjoittaa nojautumalla tietoihin toimintaohjeisiin, mutta monessa perheessä kielivalinnat ja -normit muodostuvat ilman eksplisiittistä suunnittelua. Toinen lähestymistapa perheen kielipolitiikkaan tunnistaakin ja tutkii myös vähemmän tietoista kielipolitiikkaa, sillä kielellisen toiminnan ohjailu perheessä voi olla myös vähemmän harkittua ja tiedostettua tai tiedostamatonta, ja silti syntyy jokin kielellinen käytäntö (Palviainen & Boyd 2013).

Kasvattajat rakentavat perheen kielipolitiikkaa erilaisten tietolähteiden ja kieli-ideologioiden varassa. Esimerkiksi yhdysvaltalaisen englannin- ja espanjankielisten perheiden parissa tehty tutkimus paljastaa, että vanhemmat nojautuvat eniten omiin kokemuksiinsa monikielisydestä suunnitellessaan lapsensa kaksikielistä kasvatusta (King & Fogle 2006). Monelle monikielisten ystäväperheiden verkostosta saadut verrokkiesimerkit toimivat kannustimina kaksikielisen kasvatuksen toteuttamiseen, mutta epäonnistuneiksi koetut esimerkit monikielisten lasten kasvatuksessa voivat taas lannistaa pyrkimyksiä oman kielen käyttöön tai lykätä tietoisien kielivalinnan tekemistä (Okita 2002: 100–101). Kielivalinnat pohjautuvat erilaisiin kielellisiin uskomuksiin ja asenteisiin: positiivinen asennoituminen monikielisyyteen ja vakaumus siitä, että pystyy vaikuttamaan lapsen kielivalintaan (*impact belief*), voivat edesauttaa vähemmistökielen ylläpitämistä (De Houwer 1999). Jotkut vanhemmat pitävät tärkeänä oman kulttuurin ja kielen välittämistä ja ylläpitämistä, sillä se auttaa vanhemman sukupolven identiteetin ylläpitämistä. Toiset taas välttävät oman vähemmistökielen puhumista lapsilleen ja vieraantuvat omasta kulttuuristaan ja kielestään esimerkiksi traumaattisten kokemusten vuoksi tai siksi, että pitävät uuden kotimaan kulttuuria ja kieltä arvokkaampana kuin omaa kieltä ja kulttuuria (Okita 2002: 92–93; Caldas 2012: 352–353; ks. Paunosen sekä Latvala-Harvilahden & Olssonin artikkeleita tässä teoksessa). Identiteetin rakentajana kieltä tärkeämmäksi voidaan kokea oma kulttuuri, jolloin sen ylläpitämistä valvotaan tietoisesti, mutta vähemmistökielen siirtäminen saa perheessä vähemmän painoarvoa. Näin ollen positiivinen asennoituminen omaan etnisyyteen tai kulttuuriin ei implikoi suoranaisesti aietta ja toimenpiteitä siirtää omaa kieltä seuraavalle sukupolvelle (Canagarajah 2008). Lisäksi on tärkeä huomata, että kielenkäytön taustalla vaikuttavat kieli-ideologiat eivät ole aina sopusoinnussa käytännön kielenkäytön kanssa. Kieli-ideologian ja kielenkäytön välistä ristiriitaa havainnollistaa perhe, jossa vanhemmat katsovat äidinkieltänsä erittäin tärkeäksi identiteetin rakentajaksi ja uskovat

käyttävänsä sitä lapsensa kanssa, mutta käytännössä se tarkoittaa vain satunnaisten sanojen käyttöä (Curd-Christiansen 2016).

Monikielisissä perheissä yhtenä haasteena on, millainen kielenkäyttö palvelisi parhaiten vanhempien kielikasvatuksen tavoitteita. Yksittäisistä perheenjäsenten kielivalinnoista muodostuu kielistrategia, joka on kielellisiä valintoja ohjaileva toimintamalli. Kaksikielisen lapsen kasvattamisessa laajimman suosion on saavuttanut yksi henkilö – yksi kieli -strategia (*one person – one language*, OPOL): kumpikin vanhempi puhuu lapselle omaa kieltään (ks. esim. Döpke 1992; Piller 2001). OPOL on lähtökohtaisesti yksikielinen strategia, ja yksikielisesti kasvaneiden on helppo soveltaa sitä: se perustuu normiin, että puhuja käyttää vain yhtä tiettyä kieltä lapsen kanssa (Palviainen & Boyd 2013: 244). OPOL:lle on kehittynyt vanhempien keskuudessa maine kielistrategiana, jonka uskotaan tukevan parhaiten tasapainoisen kaksikielisyyden kehittymistä kielten johdonmukaisen erilläänpidon takia. Kielenkäyttömallien tutkimuksissa OPOL:n tehokkuudesta muodostunut kuva ei ole kuitenkaan yksiselitteinen: se ei sinänsä takaa aktiivisen kaksikielisyyden saavuttamista (Döpke 1992), ja esimerkiksi strategia, jossa toinen enemmistökielinen kasvattajakin käyttää oman kielensä lisäksi puolison vähemmistökieltä lapsensa kanssa, on todettu tehokkaammaksi kaksikielisen lapsen kasvatuksessa (De Houwer 2007). Kielistrategiat ovat sitä paitsi vain suuntaa-antavia toimintamalleja; todellisuudessa kielellisiä resursseja käytetään joustavasti ja kielivalinnoista neuvotellaan vuorovaikutuksessa.

Perheen kielivalintoihin ja niistä rakentuviin strategioihin vaikuttavat lukuisat perheen sisäiset ja ulkoiset tekijät. Perheen sisäisistä tekijöistä tärkeimpiä ovat lasten määrä perheessä (sisarusten vaikutus toisiinsa), vanhempien sosioekonominen status, koulutus ja akkulturaatio valtaväestöön sekä emotionaalinen suhde ja asenne kieliin (Schwartz 2010). Perheen ulkopuolisia tekijöitä ovat esimerkiksi lasten koulunkäynnin kieli (Luykx 2005), perheenjäsenten sukulais- ja ystäväverkostot (Lanza & Svendsen 2007) sekä yhteiskunnan kieli-ideologiat ja valtion kielipolitiikka (Kirsch 2012; Curdt-Christiansen 2016). Näiden tekijöiden muutokset voivat aiheuttaa muutoksia perheen kielivalinnoissa käytännöllisellä ja myös ideologisella tasolla. Perhe on sosiaalisesti konstruoitu yksikkö, joka ei elä tyhjiössä vaan on vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa (Canagarajah 2008). Näin ollen kielistrategiat ovat dynaamisia, ajan mittaan muuttuvia ja olosuhteiden muutoksiin reagoivia (Palviainen & Boyd 2013).

Maahanmuuttajakieliä käsittelevissä laadullisissa tutkimuksissa otetaan usein tarkastelun kohteeksi yksi tietty kielipari tai vähemmistökieliryhmä. Suomen kontekstissa on esimerkiksi tarkasteltu

suomi–ruotsi-kieliparia käyttävien perheiden kielipolitiikkaa, niiden kielistrategioita ja lasten kaksikielisyyttä perheessä (esim. Rontu 2004; Palviainen & Boyd 2013). Suomi–venäjä-kieliparia koskien on tarkasteltu perheiden kielivalintoja ja asenteita lasten kaksikieliseen opetukseen (Moin, Protassova, Lukkari & Schwartz 2013), ja myös virolais-suomalaisesta kaksikielisyyden kehittymisestä ja koodien yhdistymisestä on tehty tutkimus (Hassinen 2002). Suomen maahanmuuttajakieliä (viroa ja venäjää lukuun ottamatta) ei ole vielä laajasti tutkittu perheen kielipolitiikan viitekehyksessä, vaikka yksilön ja perheen kielivalintoja on tarkasteltu makrotasolla esimerkiksi NISU-hankkeen (Boyd & Latomaa 1999) puitteissa ja yhden monikielisen perheen tapaustutkimuksessa on valaistu perheen monikielisyyden monimuotoisuutta ja perheenjäsenten kielirepertuaaria (Pietikäinen, Dufva & Mäntylä 2010). Tässä artikkelissa pyrin antamaan lisää näkökulmia suomalaisten perheiden monikielisyyteen. Aineiston luonteesta johtuen tutkimukseni poikkeaa perheen kielipolitiikan tutkimuksista siinä mielessä, etten tarkastele koko perhettä yhteisenä kielenkäytön ja -suunnittelun domeenina, vaan lähestyn perheen kielipolitiikkaa haastatteluaineistosta, jossa vain toista vanhemmista on haastateltu. Keskiössä ovat vanhemman esiin tuomat näkemykset omista kielivalinnoista monikielisessä perheessä.

3. Aineisto ja metodi

Tarkastelen Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa -hankkeen haastatteluaineistosta niiden informanttien elämäkertoja, jotka ovat syntyneet Suomen ulkopuolella ja ovat äidinkieleltään muun kuin suomenkielisiä, tai kaksi- tai monikielisiä, joilla suomi voi olla yhtenä äidinkielenä (ks. taulukkoa 1). Poikkeuksena on yksi informantti, joka on syntynyt Suomessa mutta muuttanut 1-vuotiaana ulkomaille. Valintakriteerinäni oli myös se, että informantilla on vähintään yksi lapsi, mikä mahdollistaa vanhemman ja lapsen välisen kielivalinnan tarkastelun. Aineistona käytän 12:ta haastattelua. Informanteista 7 on naisia, 5 miehiä. Informanttien ikähaarukka on melko suuri: nuorin oli haastattelun aikana 30-vuotias, vanhin 68-vuotias. Heidän lastensa iät vaihtelevat 2 kuukauden ja 35 vuoden välillä, ja joillakin on jo lapsenlapsia. Kymmenellä on (ollut) suomenkielinen puoliso, yhdellä kroatiankielinen ja yhdellä samankielinen kuin informantti itse (somalinkielinen). Monella informantilla on ollut itsellään kaksi- tai monikielinen lapsuus. Yksi on omaksunut suomea jo lapsena toiselta vanhemmaltaan, ja kaksi muuta on nimennyt lapsuuden kielekseen muun muassa inkerinsuomen. Informanttien lapsuuden kielten kirjo näkyy taulukossa 1.

Taulukko 1. Taustatietoa informanteista.

	Lapsuuden kielet	Kotona käytettävät tärkeimmät kielet	Lasten ikä haastatteluhetkellä	Puoliso
N1979b	thai	thai, suomi, englanti	1 kouluikäinen lapsi	eronnut suomalaisesta puoliso
N1988	vietnam, suomi (muutto Suomeen pienenä)	suomi, vietnam	1 vauvaikäinen lapsi	suomalainen puoliso
M1970	turkki	suomi, turkki, (englanti)	2 lasta	suomalainen puoliso
M1979	suomi, englanti	suomi, englanti, kroatia	3 lasta: 1 peruskouluikäinen, 2 alle kouluikäistä	kroatialainen puoliso
N1968	venäjä, inkerinsuomi	suomi, venäjä	2 lasta, joista toinen aikuinen	suomalainen puoliso
LN1962	venäjä	venäjä, englanti	2 lasta, vähintään lukioikäisiä	eronnut suomalaisesta puoliso
N1960	inkerinsuomi, venäjä, viro	suomi, venäjä	3 aikuista lasta	eronnut suomalaisesta puoliso
M1980	kiina, suomi (teini-ikäisenä muutto Suomeen)	suomi, kiina, englanti (salakielenä ruotsi, venäjä)	2 lasta	suomalainen puoliso
N1977	somali, swahili, englanti	somali, suomi, (englanti), (svahili sisarusten kanssa)	7 lasta, joista kaksi aikuista	eronnut, uudelleen naimisissa, somalinkielinen puoliso
LN1982	viro, suomi, (venäjä) (teini-ikäisenä muutto Suomeen)	viro, suomi	2 lasta	eronnut suomalaisesta puoliso
LM1950	saksa (ja sen eri murteita)	suomi, saksa	3 aikuista lasta	suomalainen puoliso
LM1959	yoruba, englanti	suomi, englanti, yoruba	5 aikuista lasta	suomalainen puoliso

Suurin osa informanteista on muuttanut Suomeen aikuisena ja asunut maassa vähintään 20 vuotta. Kaikki käyttävät lastensa kanssa jossain määrin omia (eli lapsuuden) kieliään, ja informanttien

perheissä voi tunnistaa haastattelujen perusteella lasten kanssa käytetyimmäksi strategiaksi yksi henkilö – yksi kieli -strategian (OPOL), vaikka haastateltavat eivät itse käytä siitä tätä nimeä.

Kaikki haastateltavat ovat kaksi- tai monikielisiä, ja haastattelut on käyty poikkeuksetta suomeksi. On otettava huomioon, että toisella kielellä käyty haastattelu olisi voinut tuoda esiin kaikkien tapauksessa toisenlaisia näkökulmia ja joidenkin tapauksessa todennäköisesti yksityiskohtaisempaa kerrontaa ja ilmentää näin toisenlaisia kielellisiä voimasuhteita haastateltavan ja haastattelijan välillä (Pavlenko 2008: 317). Puolistrukturoidusta haastattelumuodosta ja haastatteluaiheiden laajuudesta johtuen perheen kielellisiä oloja koskeva tieto vaihtelee informanttikohtaisesti laadultaan ja määrältään (ks. Hipin, Lappalaisen & Nuolijärven artikkelia tässä teoksessa); olen kuitenkin saanut niukimmastakin haastattelusta arvokasta tietoa kielivalinnoista.

Elämäkertahaastattelujen perheen kielenkäyttöä koskevissa kysymyksissä haetaan tietoa siitä, mitä kieliä informantti käyttää lastensa, puolisonsa ja muiden sukulaistensa kanssa. Haastateltavilta on kysytty myös eri kielten käytöstä samassa tilanteessa. Monikielisyys nostettiin eksplisiittisesti esiin omassa haastattelukysymyksessään; lisäksi perheen kielivalinnoista on saatu tietoa kysymällä esimerkiksi, kuinka hyvin informantti kokee sopeutuneensa kielellisesti nykyiseen asuinpaikkaansa. Toinen kysymys, jolla ei välttämättä haettu suoraan tietoa perheen kielistä mutta joka herätti assosiaatioita kielivalintoihin, koski haastateltavan identifioitumista suomen- tai muunkieliseksi. Tätä pyydettiin arvioimaan prosenttiosuuksilla.

Haastatteluissa elämän tapahtumia yhdistävät kieliin liittyvät narratiivit. Elämäkerrallisesta haastatteluaineistosta saadaan toisaalta tietoa elämästä todellisuutena (*life reality*) eli tämän tutkimuksen tapauksessa deskriptiivistä tietoa siitä, mitä kieliä informanttien mukaan perheessä on käytetty ja miten niitä on käytetty; sen lisäksi narratiiveihin paneutumalla voidaan saada tietoa tekstin todellisuuden tasolla (*text reality*) eli tietoa siitä, miten kielistä puhutaan ja miten narratiivi kielellisistä valinnoista rakennetaan (Pavlenko 2008). Näiden kahden näkökulman valaisemiseksi käytän haastattelujen analyysissä sisällönanalyysiä ja diskurssianalyttistä lähestymistapaa. Sisällönanalyysin avulla olen tunnistanut aineistossa esiintyviä ja eri informanttien narratiiveja yhdistäviä ilmiöitä. Artikkelin analyysiluvut perustuvat tämän analyysin pohjalta tekemäni luokitteluun.

Haastatteluaineistosta saadaan arvokasta tietoa perheen kielenkäytöstä ja kielivalinnoista, mutta koska käytännön kielenkäytöstä ei tämän hankkeen puitteissa ole tehty tapaustutkimuksia, haluan välttää deklarativisen tiedon ottamista sellaisenaan kielellisen toiminnan ehdottomaksi kuvaajaksi (Codó 2008: 161). Analyysissä kiinnitänkin huomiota siihen, miten kielivalintoja on kuvailtu ja mitä ideologisia käsityksiä kuvailusta nousee, enkä rakenna analyysiä sen pohjalle, että haastatteluissa kuvatut kielikäytännöt olisivat faktoja. Diskurssianalyttinen ote auttaa löytämään linkin kielenkäytön mikrotason ja sosiaalisen toiminnan ja laajemman kontekstin väliltä (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 163), toisin sanoen pyrin yhdistämään yhteiskunnallisiin diskursseihin ja ideologioihin ilmiöitä, jotka nousevat esiin haastatteluaineistosta.

4. Kielivalintoja perheessä

Tarkoitukseni on kuvata vanhempien kanssa tehtyjen haastattelujen valossa, miten kielivalintoja monikielisissä perheissä tehdään eli miten ne motivoituvat. Aineiston vanhemmat valitsevat yleensä lapselleen puhuttavaksi kieleksi oman kielensä, ja pääasiassa yhden tietyn kielen, vaikka informantti olisi monikielinen. Suurimmalla osalla kaksi- ja monikielisistä vanhemmista valinta osuu yhteen pääkieleen, eli he joutuvat tekemään selvän valinnan kielirepertuaaristaan. Se, mikä katsotaan omaksi kieleksi ja mikä kieli tulee valituksi, ei ole itsestään selvää, sillä kielirepertuaarissa voi tapahtua muutoksia: lapsuuden kielet voivat puhujan aikuistuuessa heikentyä tai entisen kotimaan valtakieli voi syrjäyttää ne. Muutettuaan Suomeen informantit ovat saaneet repertuaariinsa uuden kotimaan enemmistökielen, joka voi päättyä myös lapsen kanssa käytettäväksi kieleksi. Tämän luvun esimerkkien avulla tavoitteenani on havainnollistaa näitä kielivalintoja ja niistä syntyviä kielellisiä strategioita. Haastatteluissa hahmottuu kuva siitä, miten kielivalintaa perustellaan ja miten monikielisyys, yksikielisyys ja tiettyjen kielten käyttö ilmenevät narratiiveissa.

4.1. Lapselle puhuttavan kielen valinta

Kaikki informantit ovat ainakin jossain vaiheessa puhuneet lapsilleen omaa (vähemmistö)kieltään. Kertomuksista nousee esiin kolme erilaista motiivia oman kielen käyttöön: monikielisuuden tuottama etu lapselle, vanhemman kokema kielen siirtämisen välttämättömyys ja vanhemman tunneside kulttuuriin ja kieleen. Havainnollistan näitä kaikkia yhdellä haastatteluesimerkillä.

Oman kielen arvossa pitäminen, positiivinen suhtautuminen kaksikielisyyteen ja kaksikielisyyden tuottama etu kytkeytyvät toisiinsa seuraavassa kerronnassa. M1970 aikoo puhua tulevaisuudessa lapsenlapsilleen turkkia, mikä mahdollistaisi, että lapsenlapsistakin tulisi kaksikielisiä, samaten kuin hänen tyttärestään on tullut:

- (1)
01 H: no mitä luulet sit et jos sä joskus saat vaikka lapsenlapsii et puhutko heille turkkii vai
02 (-),
03 M1970: minä puhun turkki, että kuitenkin, että mun miessä se on rikkautta että totaa, lapset ja
04 kaks kaksikielinen että se on rikkautta, ja huoma kyllä ((tyttären nimi))ltaki että, nyt
05 esimersi ((tyttären nimi))lla on englantin kieli, tosi hyvin sujuu, ja sitten venäjän, kieli
06 hyvin sujuu, että totaa, huomaa että ja, ruotsin, kieli tosi hyvin sujuu,
07 H: nii justii?
08 M1970: huomaa että kun laps on tämmönen, kaksikielinen sillä on se kielikanava, auki paljon
09 parempi kun muu.

Haastateltava puhuu tyttärelleen omaa kieltään turkkia, minkä johdosta tyttärellä on hallussaan kaksi kieltä, turkki ja suomi. Haastateltava pitää kaksikielisyyttä rikkautena ja perustelee väitettään käyttämällä esimerkkinä tyttärtään: luettelemalla eri kieliä ja asettamalla ne samaan lausekehykseen ((kieli) *tosi hyvin sujuu* r. 4–6) hän korostaa havaintoansa, jonka mukaan kaksikielisyyden myötä hänen tyttärellään *kielikanava on auki* (r. 8). Hän yhdistää *kaksikielisyys on rikkautta* -ajatuksen kaksikielisyyden tuottaman kognitiivisen edun: kaksikielisyys on arvokasta ja tavoittelemisen arvoista, sillä hänen tyttärensä oppii kaksikielisen lähtökohtansa takia helposti vieraita kieliä. Tämän esimerkin valossa vähemmistökielen voidaan ajatella olevan silta monikielisyyteen (Kirsch 2012: 10).

Haastatteluaineistossa kaksi- ja monikielisyyteen suhtaudutaan yleensä myönteisesti ja kielten osaamista pidetään voimavarana. Vastatessaan kysymykseen ”Mitä ajatuksia monikielisyys herättää?” useat, kuten M1970:kin, käyttivät fraasia *monikielisyys/kaksikielisyys on rikkaus*, mikä kertoo positiivisesta asenteesta monikielisyyttä kohtaan. Toisaalta ilmaus vaikuttaa olevan hokeman kaltainen ja assosioituvan automaattisesti kysymykseen. Se on suomenkielisessä diskurssissa monikielisyydestä laajasti kierrätetty ilmaus, mikä voidaan tulkita yhteiskunnan positiiviseksi asenteeksi monikielisyyttä kohtaan (ks. Hipin artikkelia tässä teoksessa). Ilmaus esiintyy laajasti sekä mediassa (esimerkiksi blogikirjoituksissa, lehtijutuissa, internetkeskusteluissa) että arkipuheessa. Yhtenä esimerkkinä sen keskeisyydestä on Metsälän (2019) pro gradu -tutkielmassaan tekemä havainto *monikielisyys on rikkaus* -metaforan toistuvuudesta monikielisen

koulun opettajien diskursseissa. Lapsille puhuttavan kielen valinta vaatii tietoista päätöksentekoa varsinkin, kun vanhemmalla on useita omia kieliä.

Esimerkin 2 puhujalla oli lapsuuden kotikielinä suomi ja englanti. Hän kokee englannin taitonsa vahvemmaksi kuin suomen, mutta vaihtoehtoja punnitsemalla syntyi päätös: hän puhuu suomea, jotta saa välitettyä sen lapsille:

(2)

01 H: oliko se sit selkeää että sä valitsit nimenomaan et sä puhut sun lapsille suomea.

02 M1979: joo. no se oli päätös. kyl mä vähän sitä niinku se olis mukavampi puhua englantia

03 mutta, jos mä en puhu suomea sitte ne ei opi sitä.

04 H: nii just. joo. et sä haluut et ne oppii et se siirtyy sil taval.

05 M1979: joo. no joo totta kai se on hyvin, hyvin tärkeää koska se on koko, niitten elämä on iha

06 erilainen, jos ne puhuu suomea.

07 H: joo,

08 M1979: jos ne on vaikka Kroatiassa mut sitten, se on suomalaisia ne puhuu sitä suomea,

M1979 antaa ymmärtää, että suomen kielen valinta oli selvä eli tietoinen päätös (r. 2). Tämän jälkeinen epäröinti (*kyl mä vähän sitä niinku* r. 2) antaa kuitenkin ymmärtää, ettei kielivalinnan tekeminen ole välttämättä ollut itsestään selvää ja mutkatonta. Se esitetään tekona, jonka eteen nähdään vaivaa (*se olis mukavampi puhua englantia mutta* r. 2–3) ja joka on ehtona suomen lapsille siirtymiselle (*jos mä en puhu suomea sitte ne ei opi sitä* r. 3). Haastateltavan mielestä suomen osaaminen on tärkeää, sillä se lisää elämään oman ulottuvuutensa (*koko, niitten elämä on iha erilainen, jos ne puhuu suomea* r. 5–6). Suomen kontekstissa suomen kielen välittyminen olisi miltei väistämätöntä lasten tapauksessa suomenkielisen päiväkodin ja koulun ansiosta, mutta kerronnasta käy ilmi, ettei perhe ole välttämättä sitoutunut asumaan pitkään Suomessa. Muutto maasta toiseen voi mullistaa perheen kielirepertuaarin kielten välisiä voimasuhteita, ja suomi voi joutua taas vähemmistökielen asemaan.

Monikielinen vanhempi, joka on parisuhteessa eri kielitaustan omaavan kanssa, voi joutua kohtaamaan suvun erilaisia kielellisiä odotuksia. Esimerkissä 3 kyse on haastateltavan vietnaminkielisten vanhempien epäilyksestä siitä, siirtyykö vietnamin kieli lapsenlapselle. N1988 on muuttanut Suomeen vanhempiensa kanssa aivan pienenä lapsena ja kokee nykyään vahvimaksi kielekseen suomen. Lapsuuden kotikieli vietnam ja vietnamilainen kulttuuri ovat silti tärkeitä hänelle, ja on ollut itsestään selvää, että hän haluaa siirtää ne lapselleen, joka on haastatteluhetkellä vain pari kuukautta vanha. (Ks. myös elämäkertaa Thuy N1988.)

(3)

- 01 H: joo. ja ehkä sit lapsen myötä,
02 N1988: nii
03 H: onks se onks sul ajatukset muuttunu lapsensaannin myötä tän, asian suhteen tai, onks
04 se vaikuttanu siihen.
05 N1988: niinku, sen kielen.
06 H: nii.
07 N1988: no ei oikeestaan. et tota, silloin ku mä tutustuin mun, puolisoon, niin, ja, sitte, mä
08 esittelin sen, mun vanhemmille ni, meiän vanhemmat oli, oli huolissaan siitä et nonii
09 että, nyt niinku, tulee lapsia jotka ei ei niinku puhu suomee ollenkaa ja – ei puhu
10 vietnamii ollenkaa. ja vietnamin kielen kulttu-, vietnamin kieli ja kulttuuri niinku
11 häviää sit sen niinku suome-, suomalaisen puolison mukana.
12 H: joo.
13 N1988: ja niinku suomalaisen arjen mukana. sitten? mutta, mä oon aina itse asias ajatellu että
14 sit ku mä joskus saan lapsia ni mä haluan, että Vietnamin kulttuuri ja vietnemin kieli
15 siirtyy eteenpäin. et mun vanhemmat on ajatellu aina että s- ne niinku häviää, tai
16 niinku heikkenee. mulla sit on ta- ollu taas tosi vahva semmonen,
17 mielikuva ja, ja tahto, että niinku kulttuuri ja kieli, niinku siirtyis eteenpäin vaikka
18 mulla se ei oookkaan nii vahva mut et niinku, ajatustasolla, haluaisin kyllä että, että,
19 menis eteenpäin.

Narratiivissaan N1988 kuvailee elämästään merkityksellisen hetken, jolloin hän esitteli vanhemmilleen ei-vietnaminkielisen puolisonsa. Narratiivissa tulee ilmi konflikti: vanhemmissa nousi huoli jo parisuhteen alkuvaiheessa, että myöhemmin vietnamin kieli ja kulttuuri katoavat tyttären perheestä suomen kielen ja kulttuurin ylivallan takia. Tämä vanhempien ääni esitetään *nonii että, nyt niinku* (r. 8–9) alkavalla referoinnilla. Haastateltavan oman asenteen kuvailu alkaa kontrastia luovalla konjunktioilla *mutta* (*mutta mä oon aina itse asias ajatellu* r. 13). Seuraavaksi haastateltava rinnastaa oman asenteensa vanhempiensa asenteeseen (*mulla sit on ta- ollu taas* r. 16). Hän kertoo vahvasta mielikuvastaan ja tahdostaan ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria, ja samalla hän arvioi omaa asennettaan: vietnam ei ole hänen vahvin kielensä, mutta tästä huolimatta hän haluaa välittää sen lapselleen. Konsessiivisella *vaikka*-konjunktioilla alkava sivulause (r. 17) implikoi, että hän tiedostaa kielivalintansa olevan mahdollisesti odotuksenvastainen, sillä lapselleen puhuttavaksi kieleksi hän valitsi heikomman kielensä, mistä voi seurata kielellisiä haasteita. Hän on silti teoreettisella tasolla motivoitunut (*mut et ajatustasolla haluaisin kyllä* r. 18). On ymmärrettävää, että haastateltavan ajatukset liikkuvat teoreettisella tasolla, sillä perheen kielistrategian soveltaminen lapsen kanssa on alkuvaiheessa ja vielä yksisuuntainen lapsen ollessa vasta kielenomaksumisen alkutaipaleella. N1988 on tietoinen siitä, että vietnam voi hiipua kodissa, jossa toinen puoliso on suomenkielinen ja perheen yhteinen kieli on suomi, mutta tunneside kieleen ja kulttuuriin on vahva, mistä johtuu jatkuvuuden turvaamisen halu (*siirtyis* r. 17, *menis eteenpäin* r. 19).

Esimerkeistä käy ilmi, että vanhemmat ovat löytäneet motivaation käyttää omia kieliään lapsen kanssa. Lasten kielirepertuaarin laajentaminen vähemmistökielen avulla avaa tien monikielisyyteen, ja oman kielen käyttö jakaa vanhemman maailmaa lapsille ja turvaa kielellistä jatkuvuutta. Kummankin puolison oman kielen käyttö mahdollistaa perheessä OPOL-strategian, joka voi kuitenkin toteutua käytännössä eri tavoin, kuten seuraavasta alaluvusta selviää.

4.2. Käytettäväksi valitun pääkielen rinnalla muiden kielten käyttöä

Vaikka perheen kielenkäyttöä määrittäisi yksi henkilö – yksi kieli -strategia, jokapäiväiselle kielenkäytölle on tyypillistä kielirepertuaarin jokseenkin joustava käyttö. Toisilta kielellinen vaihtelu jää tiedostamatta, toiset taas ovat tietoisia useamman kielen läsnäolosta tai poikkeamista omassa kielistrategiassaan. Raportoidun ja tallennetun kielenkäytön välillä on havaittu eroja esimerkiksi tutkittaessa kaksikielisten äitien puhetta lapsilleen: omien käsitystensä mukaan vain yhtä ja samaa kieltä käyttävät äidit ovat käytännössä käyttäneet jonkin verran myös toista kieltään (De Houwer & Bornstein 2017). Suomi–ruotsi-kaksikielisissä perheissä on havaittu samaten, että vanhemmat joskus joustavat kielistrategiassaan ja vaihtavat toistensa kieleen (Palviainen & Boyd 2013). Tämä osoittaa, kuinka vaikea on noudattaa tiukasti yksi henkilö – yksi kieli -periaatetta silloinkin, kun ideologisella tasolla ollaan hyvin määrätietoisia. Toisaalta on luonnollista, että monikielinen hyödyntää monipuolista kielirepertuaariaan. Aineistossa muun kuin oletusarvoisen kielen käyttö tarkoittaa yleensä valtakielen eli suomen käyttöä. Tämä voi selittyä sillä, että yhdeksällä informantilla (12:sta) on (ollut) suomenkielinen puoliso, toisaalta sillä, että suurin osa lapsista on käynyt suomenkielistä koulua. Oman kielen rinnalla esiintyvänä kielinä mainitaan muitakin kuin suomi, useimmiten englantia, jota puoliset käyttävät tai ovat jossain määrin käyttäneet keskenään tai myös lasten kanssa.

Useampikin informantti mainitsee turvautuvansa suomen kieleen varmistaakseen, että viesti menee perille lapsille. Tyypillinen tilanne on direktiivien käyttö eli toiminnan ohjailu, esimerkiksi käskeminen tai pyytäminen, M1980:n sanoin ”komentelutilanne”. M1980 käyttää lastensa kanssa kiinaa ja joskus suomea. Suomen käyttö direktiiveissä viittaa siihen, että hän kokee lasten vahvemமாகi kieleksi suomen: kun *huomaa tai tuntuu* (r. 2), ettei lapsi ymmärrä kiinaksi, vanhempi turvautuu suomeen eikä selvennä tai toista kehotusta kiinaksi. Näin kielivalinnan tilanteisella sopeuttamisella tunnustetaan ja vahvistetaan suomen taidon dominanssia.

(4)

- 01 H: joo, joo. missä tilanteissa se vaihtuu suomeks.
02 M1980: nykyään tota, öö joissai, komentelutilanteissa, jos huomaa tai tuntuu että eikö se
03 ymmärrä nyt kiinaks, sitte, varmistaa et viesti menee perille ni suomeks. sitte sitte on
04 tietysti jos on niinku vaimo siinä ja keskustelu niinku on muuten suomea niin saat-
05 saattaa olla et määkin niinku, suomeks sanon

Tässä perheessä, samoin kuin suurimmassa osassa aineiston perheistä, puolisojen yhteinen kieli on suomi. Siitä seuraa, että vähemmistökielinen vanhempi käyttää puolison läsnä ollessa suomea myös lapsen kanssa. Suomenkielisen keskustelukumppanin läsnäolo huomioidaan silloinkin, kun hän on perheen ulkopuolelta: kielivalinta sopeutetaan vähemmistökieltä osaamattomaan keskustelukumppaniin. Perusteluna siihen esitetään halu välttää jättämästä osa keskustelun osallistujista ulkopuolelle (”on reilua että kaikki ymmärtää mistä puhutaan että ei ole sellasta, salakielitilannetta, tilannetta päällä”, LN1982), mikä olisi merkki epäkohteliaasta kielenkäytöstä (”olemme kohteliaita, puhumme sen kieli mitä toinen puhuu”, LN1962) (vrt. Kirsch 2012; Straszer 2014).

Tilanteisen ja henkilösidonnaisten kielivalinnan lisäksi haastatteluissa mainitaan keskustelunaiheeseen liittyvä siirtyminen toiseen kieleen (”ku, keskustelua on yhdellä kielellä ja sit vaa siirrytään toiselle kielelle se vähä riippuu aiheesta”, N1960). Lasten kouluasioista keskustelu tyypillisesti aiheuttaa siirtymän koulun kieleen suomeen. Lisäksi toisen kielen aineksiin turvaututaan, kun yksittäiset ilmaukset esitetään sillä kielellä, joka tulee ensin mieleen (”voimme – heittää jotain englanninkielistä koska on juttuja mitä on helpompi sanoa englanniksi”, LN1962).

Kielivalinnalla ja kielen roolilla omassa kielirepertuaarissa voidaan operoida myös silloin, kun halutaan herättää keskustelukumppanin huomio (Gumperz 1982: 78–79). N1977 kertoo keskustelustrategiaastaan: hän turvautuu suomen taitoonsa, kun haluaa saada lastensa huomion. Äidinkieleltään somalinkielinen äiti yllättää lapsensa vaihtamalla suomeen, jota hän ei yleensä käytä. Epäodotuksenmukainen kielivalinta kiinnittää lapsen huomion äidin puheeseen, minkä myötä keskustelun käynnistyminen onnistuu.

(5)

- 01 N1977: joskus, kun, minä ((naurahdus)), kerron hänelle somalin kieli muutama kerta ja hän ei
02 kuule, joskus mä, laitan suomen kieli. ((naurahdus)) joskus, ah, koska ja hän
03 ihmettelee sa- aha miksi sinä puhut ja, koska et kuule sinä et ymmärtä suomen
04 somalin kieli.

Monikielinen vanhempi voi myös päättää käyttää pääsääntöisesti useampaa kuin yhtä kieltä lapsensa kanssa. LN1962:n perheessä siitä, että haastateltava otti oman äidinkieltensä rinnalle toisen kielen, muodostui yksi henkilö – kaksi kieltä -strategia:

(6)

01 H: mitä kieltä sä puhut sun lasten kanssa.

02 LN1962: venäjä.

03 H: pelkästään venäjää.

04 LN1962: venäjää. pelkästään venäjää. silloin kun ne olivat pieni ja mun poindina oli että heistä

05 tulisit mole- monikieliset ihmiset, aa, ma olen puhunut heile myös englantia, eli mä

06 olen aloittanut puhua, aa, kun mun tytär joka oli esikoinen, ee, hän oli kaks ja puoli

07 vuotta mä olin aloittanut puhua hänelle englantia myös kun mä huomasin että hänen

08 venäjä ei häipy mihinkään, eli ne ovat molemmat kolmikieliset lapset, heillä on

09 kolme äidinkieltä, ne kielet elävät sen mukaan mitä on ympäristössä on, ja ne

10 opiskelevat molemmat, ööm englanninkielinen koulussa,

Alussa LN1962 toteaa, että nykyään hän käyttää lastensa kanssa vain venäjää. Tämän jälkeen narratiivin aikakehys muuttuu, kun siirrytään käsittelemään aikaa, kun lapset olivat pieniä. Toisin kuin nykyään, tuolloin hän puhui näille myös englantia. LN1962 esittää tavoitteensa eli monikielisen kasvatuksen ajatuksen tietoisena päätöksensä (*mun poindina oli että heistä tulisit molemonikieliset ihmiset* r. 4–5). Seuraavaksi hän kuvaa, miten tavoite on toteutettu: venäjän kielen lisäksi, joka on hänen äidinkieltensä, hän otti lasten kanssa käyttöön englannin huomattuaan, että toisen kielen oppiminen ei tapahdu ensimmäisen kielen kustannuksella. Tämä vihjaa siitä, että epäily toisen kielen aiheuttamasta häiriöstä lapsen kielenkehitykselle (ensimmäisen kielen attritiosta ja simultaanisesta kaksikielisyydestä esim. Paradis 2007) on havainnoimalla kumottu (*kun mä huomasin että hänen venäjä ei häipy mihinkään* r. 7–8). Eli-konjunktilla hän kehittää edelleen edellisiä ajatuksiaan päätelmän muotoon: lapsista tuli kolmikielisiä. Hän kuvaa kolmikielisyyttä toteamalla *heillä on kolme äidinkieltä* (r. 8–9). Äidinkielen käsite korostanee tässä lasten kielten alkuperää ja käyttöä (Skutnabb-Kangas 1988: 35): kielten omaksuminen on tapahtunut kotona varhaislapsuudesta asti, ja kaikki kielet ovat käytössä ympäristön mukaan. Lisäksi lapset käyvät englanninkielistä koulua, mikä voi olla merkki monikielisyydestä siten, ettei valittu valtakieltä suomea opetuksen kieleksi. Englannilla on suuri instrumentaalinen arvo globalistuvassa maailmassa välittäjäkielenä, ja englannin käyttö on merkittävää suomalaisessakin yhteiskunnassa (Leppänen & Nikula 2008; Leppänen ym. 2009). Nämä seikat voivat olla päätöksen taustalla sen lisäksi, että näin ylläpidetään kolmattakin kieltä.

Kuten esittämistäni esimerkeistä selviää, vanhemmat käyttävät lasten kanssa oman kielen rinnalla muitakin kieliä. Useat informantit ovat tietoisia siitä, että lasten kanssa käytetään eri kielten aineksia jopa samassa keskustelussa, ja he nostavat sen esille, jos eivät oma-aloitteisesti, niin sitä koskevaan haastattelukysymykseen vastatessaan. Eri kielten käyttöä hakeva kysymysmuoto on esimerkiksi ”käytäkö X kielessä Y kielen sanoja” tai ”käytäkö eri kieliä samassa tilanteessa tai saman ihmisen kanssa”. Useamman kielen kieliainesten käytön kuvaillaan tapahtuvan joko yksittäisten sanojen lainaamisena tai puhejakson kielen vaihtumisena toiseen kieleen, ja ilmiötä kuvaillaan kielten sekoittamisena. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten haastateltavat suhtautuvat tällaiseen kielten sekoittamiseen.

Esimerkeistä käy ilmi, että suurimmalla osalla informanteista on selvä käsitys siitä, missä tilanteessa ja kenen kanssa mitään kieltä sopii käyttää. Lisäksi monikielisyys eli useamman kielen osaaminen ja niiden käyttö elämän eri domeeneilla esitetään positiivisessa valossa. Kun aiheeksi nousee saman puhejakson ja keskustelun aikana tapahtuva useamman kielen käyttö, siihen eivät läheskään kaikki kuitenkaan suhtaudu myönteisesti, vaikka sen tunnustetaan tapahtuvan (vrt. Piller 2002: 143–152). Kielten sekoitusta arvottava asenne ilmenee esimerkiksi seuraavasta haastattelukatkelmasta:

(7)

01 H: no sitte on, kysymys että huomaatko joskus puhuvasi eri kieliä samassa tilanteessa, tai
 02 saman ihmisen kanssa ja tää ei (-)
 03 N1960: joo joo joo se on, se on, tommonen mitä joskus on ihmiset on kysyny, miks te puhutte
 04 näin ((nauraa)), se voi hyvinki olla et se lause alkaa yhdellä kielellä ja loppuu toisella
 05 kielellä ja olen yrittänyt nyt kumminkin, pidättäytyä, mutta, sit se on kumminki voi
 06 olla et, yks osa puhe, tai, ku, keskustelua on yhdellä kielellä ja sit vaa siirrytään toiselle
 07 kielelle vähä riippuu aiheesta,

Haastateltava reagoi kysymykseen toistolla (*joo joo joo se on, se on* r. 3) korostetun painokkaasti, mikä antaa ymmärtää kielten sekoituksen olevan hyvin tunnistettavissa hänen puhettavassaan. Seuraavaksi hän referoi ulkopuolisten ääntä (*ihmiset on kysyny, miks te puhutte näin* r. 3–4). Puhetavan ihmettely viittaa siihen, että se on tavallisesta poikkeava, minkä takia puhuja on joutunut perustelemaan tällaista kielenkäyttöä. Kannanotto seuraa puhetavan kuvailun jälkeen: puhuja sanoutuu irti ilmiöstä tilanteen ristiriitaisuutta ilmaisevalla adverbillä *kumminkin* ja toteaa, että hän yrittää toimia toisin (*olen yrittänyt kumminkin pidättäytyä* r. 5). Hän korostaa kuitenkin ilmiön välttämättömyyttä kuvaamalla taas, että yrityksestä huolimatta kielestä toiseen siirtymistä esiintyy hänen puheessaan. Lopussa hän määrittelee, että ilmiö on tyypillinen aiheen vaihtuessa (r. 5–7).

Hänen selvityksessään kaiutetaan yhteiskunnan yksikielisyyden normia, joka poissulkee useamman kielen limittäisen käytön (Auer & Wei 2007). Haastateltava näyttää olevan tietoinen siitä, että koodinvaihto ei ole hyväksyttyä ja hänen odotetaan välttävän sitä.

Yksikielisyyden normiin liittyy tiiviisti puhdaskielisyyden ideologia. Kielten sekoittamisen vähäinen arvostus juontaa juurensa yksikielisestä ideologiasta, joka tuomitsee kielen rajoja häivyttävän kielenkäytön ja edellyttää kielellistä purismia eli puhdasta kielenkäyttöä. Purismilla varmistetaan (standardi)kielen selvärajaisuus, jolla vedetään rajat kielten ja myös puhujaryhmien välille. (Thomas 1991; Auer & Wei 2007; Blommaert, Leppänen & Spotti 2012.)

Kansallisvaltioiden kieli-ideologiat heijastuvat yksilön käsityksiin kielestä, ja purismin ajatus ilmenee esimerkiksi siinä, kun suomenkielinen kokee vierasperäiset kielenaineokset ärsyttäväksi suomen kielessä (Koistinen 2019: 56–68; ks. Priikin artikkelia tässä teoksessa). Nämä kieli-ideologiat vaikuttavat kielenkäyttäjien arjessa ja – kuten olen jo havainnollistanut – ovat havaittavissa myös tämän tutkimuksen aineistossa. Seuraavassa esimerkissä on jäljitettävissä yksikielisyyteen liittyvä purismin ideologia:

(8)

- 01 H: no kun puhut lapsillesi vi- viroa nii vastaako he silti joskus, suomeksi vai, puhuuko
02 heki aina viroksi.
03 LN1982: joo no enimmäkseen vastaa viroksi. mutta, öö, mutta sitten on paljon sellasia
04 puheenaiheita joissa mä huomaan että heillä ei oo välttämättä sanavarastoa, siihen, eli
05 esimerkiksi hyvin paljon niinku koulusanastoa tulee, vain suomeksi? koska se on
06 opeteltua sieltä, siellä suomenkielisessä koulussa totta kai. ja sitten myös leikkeihin
07 liittyviä asioita mitä kavereiden kanssa tekee ja ja näkee ni, on on suomenkielisiä, ja
08 ja mää en sillä tavalla oo ole ottanut sellasta tiukkaa linjaa että, mä en sallisi sitä
09 suomen kieltä. ää, että mulle ehdoton itselleni oo vaan se että mä puhun heille viroa.
10 että se olisi sitä, niin sanottua puhdasta viroa tai että se ei olisi mitään virsua ja
11 sekottunutta. että totta kai sitten on tiettyjä tilanteita jossa mäki, puhun heille suomea
12 että esimerkiksi on kavereita käymässä, ja sitten on reilua että kaikki ymmärtää mistä
13 puhutaan että ei ole sellasta, salakielitilannetta, tilannetta päällä, mm, joo mutta siis,
14 saavat vastata sillä kielellä mikä helpoiten tulee.

Haastateltavan LN1982 kuvailussa vallitsee toisaalta suvaitsevaisuus lasten kielivalintaa kohtaan, toisaalta oman kielivalinnan selvä raja. LN1982 selittää, että hän ei pakota lapsia käyttämään vain hänen omaa kieltään viroa vaan sallii myös suomen käytön. Hän havainnollistaa tätä listaamalla puheenaiheita, joissa lasten sanasto ei riitä siihen, että koko keskustelua käytäisiin viroksi. Oman puhutavan kuvailussa hän korostaa, että hänelle itselleen pitäytyminen pelkästään omassa kielessä on kuitenkin ehdottomuus, mikä poissulkee suomen käytön. Hän pitää tärkeänä omassa puheessaan

puhtaan viron käyttöä, mikä viittaa kielten sekoituksen välttämiseen. Hän viittaa useamman kielen aineiden samanaikaiseen käyttöön ilmaisuilla *sekoittunutta* ja *virdua* (r. 10, 11). Jälkimmäisen hän mainitsee myös oman nuoruuden kontekstissa, jolloin Suomeen muuton jälkeen perheessä alettiin käyttää viron seassa suomea. Kielten limittäinen käyttö on näin ollen hänelle henkilökohtaisesti tuttu ilmiö, jota hän kuitenkin haluaa välttää lastensa kanssa. Puhdas viro luo kontrastin sekoittuneelle virsulle eli suomen ja viron limittäiselle käytölle. *Niin sanottu* -ilmauksen käyttö antaa ymmärtää, että puhdas viro on laajemmassa käytössä oleva käsite (*niin sanottua puhdasta viroa* r. 10), mikä taas vihjaa kieliyhteisössä elävästä kielellisestä purismista. LN1982 haluaisi vetää rajan viron ja suomen välille ja esiintyä lapsilleen yksikielisenä viron puhujana (vrt. Ruuska 2019: 67–68). Toisaalta hän lieventää tarkkarajaisuuttaan: hän ei halua kontrolloida lasten kielivalintaa (*mää en sillä tavalla oo ole ottanut sellasta tiukkaa linjaa* r. 8), eli hän on valmis vastaanottamaan muunkin kuin vironkielisen viestin ja myöntää itsekin käyttävänsä suomea. Viron käyttö lasten kanssa ei ole ehdotonta silloin, kun keskusteluun osallistuu ulkopuolisia, esimerkiksi lasten ystäviä, jolloin haastateltava luopuu viron yksinomaisesta käytöstä ja puhuu kaikille yhteistä kieltä suomea. Tässä kyse ei kuitenkaan ole enää kielten sekoituksesta vaan niiden tilanteisesta vaihtelusta.

4.3. Kielivalinnat mullistuksessa: kielivalintojen muutosta motivoivia tekijöitä ja niiden kielellistäminen

Seuraavaksi tarkastelen sellaisia tapauksia, jotka kuvaavat kielivalintojen muuttumista perheessä. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, kielivalinnat riippuvat tilanteesta; toisaalta ne voivat muuttua pitkällä aikavälillä, mikä johtaa myös perheen kielistrategian muuttumiseen. Aineiston perusteella nämä muutokset ovat johtaneet suomen lisääntyvään käyttöön perheessä. Esimerkki 9 kuvaa mahdollisia motiiveja suomen käyttöön.

(9)

- 01 H: ää, no onko se, muuttunu teijän perheen sisällä että mitä kieltä puhutte. oletteko aina
 02 puhuneet, samaa kieltä.
 03 LM1959: joo, no, me, me, tota vaimo puhuu aina niin suomen kieli niin lapse kanssa? ää kyllä
 04 mä yritän puhuu nii, suome kieli? lapse kanssa ja sitten, oppi, lapsestaniki, suomen
 05 kieli kyllä.

LM1959 on alkanut opiskella suomea Suomeen muuttamisen yhteydessä, ja opiskelu jatkuu myös perheen sisällä: tämä jorubankielinen isä pyrkii oppimaan suomea myös lapsiltaan. Kyse on roolien kääntymisestä: vanhempi siirtyy kielenopettajan roolista kielenoppijan rooliin ja pyrkii omaksumaan natiivipuhujalapsiltaan suomea. Lapset, jotka ovat sosiaalistumassa suomalaiseseen

kieliyhteisöön, välittävät näin ei-suomenkieliselle vanhemmalle kielellisiä normeja (Tuominen 1999: 73; Luykx 2005: 1409). *Yrittää*-verbin käyttö antaa ymmärtää, että haastateltava ei aina käytä suomea mutta kuitenkin pyrkii siihen. Kyseessä voi olla halu sopeutua sekä perheen (puolison ja lasten) että yhteiskunnan kielellisiin normeihin kehittämällä omaa suomen kielen taitoaan.

Jotkut informantit kuvaavat haastattelussa omia kielivalintojaan pidemmän ajanjakson osalta, ja näin näkyviin nousee näiden yksilöiden kielivalinnoissa tapahtuneita muutoksia. Onkin tärkeä huomioda, että vanhempien kielivalinnat ja perheen kielistrategia ovat taipuvaisia muuttumaan, mihin voi vaikuttaa yhtenä tekijänä muiden muassa vanhemman kielitaidon kehittyminen. Kun vanhemmalla on jo funktionaalinen kielen osaaminen lasten toisella kielellä tai toisilla kielillä, vaihtoehtoina ovat oman kielen käytön lisäksi, että hän sallii muiden puhuvan hänelle muullakin kuin omalla kielellä tai hän antaa itselleen luvan käyttää muutakin kuin omaa kieltä perheessä. Nämä valinnat voivat ohjata kielten käyttösuhteet eri suuntiin. Seuraavat kaksi tapausta havainnollistavat kielivalinnassa tapahtunutta muutosta suomen kielen hyväksi.

LM1950:n lapset ovat jo aikuisia ja muuttaneet pois kotoa. Siksi haastattelija kysyy häneltä esimerkissä 10, millä kielellä haastateltava pitää yllä perhesuhteita lapsiinsa ja lastenlapsiinsa (r. 1). Hän selostaa, milloin ja miksi hän alkoi käyttää lasten kanssa suomea. Hänen mielestään saksan kielen vähäisempään käyttöön on johtanut suomenkielinen ympäristö mukaan lukien suomenkielinen koulu ja lasten vaatimus puhua suomea. Lisäksi siihen on vaikuttanut hänen halunsa varmistaa, että lapsi ymmärtää hänen puheensa. Vanhemman pyrkimys ottaa huomioon lapsen kielellisiä tarpeita johtaa oman kielivalinnan mukauttamiseen. Haastateltavan antamissa saksankielisissä esimerkeissä on seassa suomen kielen ilmauksia, hänen omien sanojensa mukaan *tekniisiä termejä*, jotka ovat kulttuurisidonnaisia käsitteitä vailla suoranaista käännöstä. Suomenkielisten termien läsnäolo saksankielisessä puheessa synnyttää hänessä sellaisen vaikutelman, että puhe on enää vain puoleksi saksaa (vrt. Piller 2002: 147–148). Esimerkki havainnollistaa, miten yksittäisten lainojen käyttö voi laukaista vaihdon suomen kieleen, jotta käytetty koodi koostuisi taas vain yhden kielen aineksista (*ja silloin vaihdettiin suomen kieleen kun he vaativat* r. 8).

(10)

- 01 H: joo. ja suomen kielellä niinkö pidätte sitte yhteyttä heidän (lastenlasten) kanssaan.
02 LM1950: kyllä. lapsille olen puhunut saksaa. ee, e ihan siihen saakka et oli kahdeksanvuotias,
03 niin, niin että ee, että, sillä lailla, ee, sitten vaihdettiin koska ympäristö kuitenkin,
04 on suomenkielinen, koska silloinhan pitää heille tavallaan siihen tapaan puhua että ich

05 fahre zum Kela. ich und dann zum Valintatalo. soll ich euch, ee, kalakukko mitneh
 06 mitbringen oder wollt ihr määmmi essen, elikä, se jää aina kuitenkin tietyllä tavalla
 07 puoliksi, koska ne tekni- tekniset termit, ovat aina sillä ee kohtekielellä ja viestin,
 08 viestin perille menemiseksi nii sitä tarvitaan, ja silloin vaihdettiin suomen kieleen kun
 09 he vaativat, mutta tänä päivänä ovat onnellisia siitä että ovat saaneet ylimääräisen
 10 kielen elikä saksan.

Haastateltavan kertomuksessa korostuvat eri puolilta tulevat pakottavat voimat kielivalinnan mukauttamiseen. Nollapersoonaisen nesessiivirakenteen käyttö (*pitää heille tavallaan siihen tapaan puhua* r. 4) antaa vaikutelman siitä välttämättömyydestä, että lasten (*heille*) kieliympäristön (*suomenkielinen [koulu]*) luomia kielellisiä tarpeita on palveltava, muuten kommunikaatio epäonnistuu. Toisaalta lapset esitetään passiivisen vaikuttajan lisäksi aktiivisina toimijoina kielen vaihtamisessa suomeen (*kun he vaativat* r. 8–9). Lasten vanhempi esiintyy roolissa, joka ei pysty vastustamaan ympäristön ja lasten vaatimuksia. Kielellisen sosialisointin eli kieliyhteisön jäseneksi pääsyn kontekstissa yleensä lapset ovat ne, joita yhteisön muut jäsenet sosiaalistavat yhteisön kielellisiin normeihin (Luykx 2005: 1407–1408). Toisaalta voidaan puhua myös lapsen sosiaalistuttavasta voimasta: lapset voivat välittömästi vaikuttaa perheen kielellisiin käytänteisiin tuomalla kotiin enemmistökielen ja -kulttuurin (Tuominen 1999), toisaalta he vaikuttavat välillisesti, kun vanhemmat sopeuttavat kielivalintansa lasten havaittuihin kielellisiin tarpeisiin (Luykx 2005).

LM1950:n perheessä myös puolisojen välinen kieli on vaihtunut. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvailee käännekohtaa, kun suomi oli alkanut olla niin vahvasti edustettuna hänen elämässään, että hän alkoi nähdä unta suomeksi:

(11)
 01 H: kauanko siinä meni että, a- aloit, nähdä vaikka, unia suomeksi.
 02 LM1950: se oli tämmönen kynnys suunnilleen kymmenen vuoden, ee, jälkeen että, että kun ee,
 03 ee, vaimon kanssa sitten ruvettiin puhumaan, ee, ee suomea. ensin me puhuttiin
 04 englantia että se olis meille molemmille yhtä vieras, ee, niin, ee, sillon kun ruvettiin
 05 puhumaan suomea keskenään, niin, ee, me, hän sanoi jonakin päivänä että, mehän
 06 olemme, ee, ihan taval-, tavallinen, suomalainen perhe. sillon, sillon mä ajattelin
 07 hallelujaa se on, saatu aikaiseksi että, että, en olekaan enää se, sakemanni. vaan että,
 08 taika saku tai vastaavaa ((naurua)) ko saatetaan sanoa, taika saatettiin sanoa.

Tapatumien alustavan tiivistelmän jälkeen haastateltava kuvaa, että alussa hän käytti puolisonsa kanssa englantia, mikä takasi kielellisen yhdenvertaisuuden (*että se olis meille molemmille yhtä vieras* r. 4). Seuraavaksi hän esittää suomen kielen käyttöönoton tärkeänä muutoksena: hän referoi

vaimonsa antamaa tunnustusta siitä, että heistä on tullut samanlaisia kuin muut suomalaiset puoliset, kun he puhuvat suomea keskenään. Lopuksi haastateltava arvioi tilannetta referoimalla itseään: hän vertaa ulkopuolisten aiemmin käyttämää nimitystä *sakemanni* hänen uuteen asemaansa (*en olekaan enää se, sakemanni* r. 7), jonka suomenkielisen puolison tunnustus on saanut hänet tiedostamaan. Interjektiolla *halleluja* (r. 7) haastateltava juhlii erottautumistaan muukalaisuuden leimasta ja kuulumistaan suomenkielisiin. Yhteisen kielen vaihto puolison kanssa englannista suomeen merkitsee hänelle suomenkielisen kieliyhteisön jäseneksi pääsyä: kielivalinnan muutoksella hänestä tuli muukalaisesta meikäläinen, sakemannista tavallisen suomalaisen perheen jäsen.

Haastattelukatkelmassa näkyy ajatus suomenkielisen yhteiskunnan jäseneksi pääsyn tärkeydestä. LM1950:n kohdalla tämä kokemus syntyi, kun hän ei kokenut itseään enää erilaiseksi. Tässä erityisen merkityksellistä oli se, että hän omaksui valtaväestön kielen. Kieli onkin tärkeä ei vain perheessä vaan myös yhteiskunnallisen osallistumisen kannalta: sen lisäksi, että kielitaidon vahvistumisen myötä omaksutaan yhteiskunnan normeja, kieli on väline, jolla päästään käsiksi muihin resursseihin, esimerkiksi työhön (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004: 79–82; Tarnanen, Rynkänen & Pöyhönen 2015). Seuraavassa esimerkissä valaistaan juuri tätä puolta. Haastatteliija kehottaa informanttia kertomaan mielipiteensä siitä, kuinka hyvin tämä on sopeutunut kielellisesti asuinpaikkaansa. M1970 aloittaa kertomalla, kuinka vaikealta tuntui alussa suomenkielisessä ympäristössä ja kuinka mahdottomalta tuntui suomen oppiminen. Hän kuitenkin oppi sitä vähitellen ja on alkanut käyttää suomenkielisen puolisonsa kanssa englannin sijasta suomea:

(12)

01 M1970: ee, alussa kyllä tota, melkei puhuti (-) englanti kielellä, sitten että mulla tuli, kun lapsi
02 synti ku ((*lapsen nimi*)) synti, että, ajattelin että tota nyt, että lapsi synti, maasta
03 maan tavalla, jos haluan, tästä paikasta saan työpaikan, tämmöstä mun pakko oppi, ei
04 mmitä muuta vaihtoehtoja, ja sanon ((*puolison nimi*)):lleki että nyt ei puhuta enä
05 englanti kieli, että pälkästä suome. ja kyllä se se sujuu hyvin, että pikkuhiljaa mutta,
06 ss, oppin hyvin.

Haastateltavan M1970 narratiivissa lapsen syntymä esiintyy hänen elämänsä merkittävänä kielellisenä käännekohtana (ks. Pujolar & Puigdevall 2015), jota hän alkaa kuvata referoimalla omia ajatuksiaan vastauksensa alussa. Hän tehostaa sanomaansa suomalaisella sanonnalla *maassa maan tavalla* (r. 2–3) ja yhdistää kielenoppimisen välttämättömyyden työn saamiseen. Nesessiivirakenne *mun pakko oppi* (r. 3) ilmaisee yhteiskunnan asettamaa suomen oppimista koskevaa pakkoa, joka

näyttää ulottuvan perheen sisälle asti. Haastateltava ilmaisee itseään referoimalla päätöksensä siitä, että hän panee aikeensa käytäntöön vaihtamalla kielen puolison kanssa suomeen (*ja sanon ((puolison nimi)):lleki että nyt ei puhuta enä englanti kieli, että pälkästä suome* r. 4–5). Lopuksi hän toteaa kielenvaihdon tuottaneen toivotun tuloksen, sillä nykyään suomi sujuu häneltä hyvin. Narratiivissa lapsen syntymiseen assosioituu työn saaminen eli taloudellisen turvallisuuden luominen, joka taas edellyttää suomen osaamista. Pyrkimys suomen omaksumiseen tapahtuu myös perheen sisällä, ja työelämän ja yhteiskunnan vaatimukset vaikuttavat välillisesti puolisojen keskenään käyttämään kieleen.

5. Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut ulkomaalaistaustaisten vanhempien kielivalintoja perheessä: millä perusteella lapselle puhuttava kieli valitaan, miten muita kieliä käytetään valitun pääkielen rinnalla sekä miten kielivalinnat muuttuvat? Tutkimuksesta selviää, että suurimmalla osalla haastateltavista oma kieli on käytössä jossain määrin lapsen kanssa. Oman vähemmistökielen valintaan on vaikuttanut se, että sen siirtämisen myötä lapsesta kasvaa kaksi- tai monikielinen, mitä pidetään merkittävänä voimavarana. Oman kielen siirtämisessä vaikuttavat taustalla myös tunneside tähän kieleen ja sen edustaman maailman jakamisen välttämättömyys vanhemmalta lapsille. Informantit rakentavat kielenkäytöstään lasten kanssa kuvan, jonka mukaan kielirepertuaaria käytetään melko joustavasti. Vanhemmat ovat tietoisia muidenkin kuin pääkieleksi valitun kielen läsnäolosta lapsen kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Monen informantin kerronnassa on havaittavissa negatiivinen suhtautuminen kielten limittäiseen käyttöön. Näyttää siltä, että usean kielen käyttöön samassa keskustelussa tai puheenvuorossa suhtaudutaan varauksellisesti, mikä synnyttää ristiriidan kielikäytänteiden ja kielenkäytön ideologisen tason välille. Vaikka informantit eivät ole yksikielisiä, yksikielisyyden ideologia on jäljitettävissä: vain yhden kielen käyttö näyttää olevan legitiimiä ja kielten sekoitus vältettävää. Näitä näkemyksiä ilmentää kerronnassa esimerkiksi määrittelemätön kieliyhteisöä edustavan ulkopuolisen ääni, joka ihmettelee kielten sekakäyttöä. Kielten sekoitusta kommentoineista suurimman osan entinen kotimaa on Euroopassa, jossa kansallisvaltioiden yksikielisyyuskäsitys on ollut hallitseva (Auer & Wei 2007: 1–3). Tästä tutkimuksesta puuttuu näkökulma siihen, miten muualla lapsuutensa viettäneet suhtautuvat kielten sekoitukseen, eli vaikuttavatko mahdollisesti lähtömaan kielelliset normit haastateltujen kielenkäyttöön Suomessa.

Edelliseen yksikielisyyden diskurssiin liittyy tiiviisti aineistosta esiin nouseva monikielisyys ilmiönä. Monikielisyyteen suhtaudutaan yleisesti positiivisesti ja sitä pidetään voimavarana. Samalla se tarkoittanee kuitenkin yksikielisyyttä monikielisyudessa (*multiple monolingualism*, Jørgensen, Karrebæk, Madsen & Møller 2011: 33): kielet on pidettävä erillään. Tähän asetelmaan saattoi vaikuttaa kieliyhteisön kieli-ideologioiden ja -käytäntöjen lisäksi myös haastattelun asetelma: kielielämäkertaa kartoitettaessa on haettu tietoa kielirepertuaarista kysymällä yksittäisistä kielistä ja on muun muassa pyydetty informantteja kertomaan prosenttimääriä siitä, missä määrin he identifioituvat tietyn kieliseksi. Näin kieliä on kategorisoitu jo tutkimuksen lähtökohdista siten, että ne ovat toisistaan erillisiä.

Perheen kielistrategia ja kielten keskinäinen valtasuhde perheessä voivat muuttua, kun toisen vanhemman kielivalinnoissa tapahtuu muutoksia. Vanhempi voi itse pyrkiä kehittämään suomen kielen taitoaan käyttämällä sitä myös kotona lasten tai puolison kanssa. Aineistosta nousi tähän viittaava diskursiivisesti rakentunut vähemmistökielisen kokema pakko oppia tai käyttää valtakieltä suomea. Suomea oppimalla edistetään suomenkielisen yhteiskunnan jäseneksi pääsyä, joka näyttää tässä aineistossa merkitsevän kielellisesti samanlaiseksi tulemistakin kuin valtaväestön edustajana. Toisaalta vanhempi voi mukauttaa omaa kielivalintaansa lapsen kielivalintaan eli tässä tapauksessa suomeen palvellakseen niitä kielellisiä tarpeita, joita hän kokee lapsellaan olevan. Se voi tapahtua lasten suomen kielen taidon karttuessa ja suomen kielen käyttöalan laajentuessa, minkä myötä vanhemmankin kielirepertuaari laajenee. Tässä on havaittavissa kielivalintojen muuttuva luonne ja niistä rakentuvan perheen kielipolitiikan joustavuus: kielet ja kielelliset valinnat eivät elä tyhjiössä vaan reagoivat perheessä ja sen ulkopuolella tapahtuviin muutoksiin (Palviainen & Boyd 2013: 245).

Kaiken kaikkiaan monikielisessä perheessä vähemmistökieltä käyttävään vanhempaan näyttävät vaikuttavan monet tekijät, joiden vaikutuksesta valtakieli vahvistuu perheessä: vanhemman on opittava suomea integroituaan suomenkieliseen yhteiskuntaan, ja ulkopuolelta tuleva palaute perheen kielten hybridistä kielenkäytöstä antaa vaikutelman, että perheen kielitilanne on tavallisesta poikkeava, joten sitä on korjattava. Toisaalta haastatteluissa kävi ilmi, että vähemmistökielen ja muiden kielten käyttö perheessä, eli monikielisyys, on monelle arkea, ja oman kielen ylläpitämiseen kannustaa paitsi se, että oman kielen välittäminen lapsille koetaan tärkeäksi, myös monikielisyyden arvostaminen. Se, siirtyykö vähemmistökieli lapselle näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta riippuu

todennäköisesti myös vanhempien kielellisestä tavoitteellisuudesta: Tiedostetaanko ja harkitaanko, miten kieliä käytetään perheessä? Millaisia kielellisiä tavoitteita asetetaan?

Monikielisten perheiden monikielisyyttä tukisi esimerkiksi vanhempien monikieliseen kasvatukseen antaman työpanoksen tunnustaminen (Okita 2002: 229–231). Yleisesti vaikuttavin muutosta aiheuttava kannustin monikielisellet perheelle olisi kuitenkin koko yhteiskuntaa koskehtavan ajattelutavan muutos, nimittäin irrottautuminen yksikielisyyden ideologiasta: tällöin (perheen) monikielisyyttä ei pidettäisi poikkeuksellisenä, järjestystä järkyttävänä tilana ja ongelman lähteenä vaan luonnollisena tapana rakentaa tulevaisuutta (Auer & Wei 2007). Vaikka esimerkiksi Suomen lainsäädännössä ja opetuksessa vähemmistökieliset huomioidaan ja maahanmuuttajakielten tilanne moneen muuhun Euroopan maahan verrattuna on hyvä (Latomaa ym. 2013: 165–166), tietoisuuden lisääminen monikielisyydestä sekä arkisten ja perheensisäisten kielivalintojen merkityksestä kannustaisi entistä enemmän monikielisyyden ylläpitämiseen perheessä (Ihalainen, Nuolijärvi & Saarinen 2019: 50–52).

Lähteet

- Auer, Peter – Wei, Li 2007: Introduction: Multilingualism as a problem? Monolingualism as a problem? Teoksessa *Handbook of multilingualism and multilingual communication*, 1–12. Toim. Peter Auer & Li Wei. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Blommaert, Jan – Leppänen, Sirpa – Spotti, Massimiliano 2012: Endangering multilingualism. Teoksessa *Dangerous multilingualism. Northern perspectives on order, purity and normality*, 1–21. Toim. Jan Blommaert, Sirpa Leppänen, Päivi Pahta & Tiina Räisänen. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Boyd, Sally – Latomaa, Sirkku 1999: Fishman's theory of diglossia and bilingualism in the light of language maintenance and shift in the Nordic Region. Teoksessa *Bilingualism and migration*, 303–324. Toim. Guus Extra & Ludo Verhoeven. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Caldas, Stephen J. 2012: Language policy in the family. Teoksessa *The Cambridge handbook of language policy*, 351–373. Toim. Bernard Spolsky. Cambridge University Press, Cambridge.
- Canagarajah, A. Suresh 2008: Language shift and the family. Questions from the Sri Lankan Tamil diaspora 1. *Journal of Sociolinguistics* 12, 143–176.

- Codó, Eva 2008: Interviews and questionnaires. Teoksessa *The Blackwell guide to research Methods in bilingualism and multilingualism*, 158–176. Toim. Melissa G. Moyer & Li Malden Wei. Blackwell, Malden.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan 2016: Conflicting language ideologies and contradictory language practices in Singaporean multilingual families. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 37(7), 694–709.
- De Houwer, Annick 1999: Environmental factors in early bilingual development. Teoksessa *Bilingualism and migration*, 75–95. Toim. Guus Extra & Ludo Verhoeven. Mouton de Gruyter, Berlin.
- De Houwer, Annick 2007: Parental language input patterns and children's bilingual use. *Applied Psycholinguistics* 28, 411–424.
- De Houwer, Annick – Bornstein, Marc H. 2017: Bilingual mothers' language choice in child-directed speech. Continuity and change. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 37(7), 1–14.
- Döpke, Susanne 1992: *One parent, one language. An interactional approach*. John Benjamins, Amsterdam.
- Gumperz, John J. 1982: *Discourse strategies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hassinen, Sirje 2002: *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukulaiset viro ja suomi rinnakkain*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 43. Oulun yliopisto, Oulu.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn951426648X.pdf>
- Ihalainen, Pasi – Nuolijärvi, Pirkko – Saarinen, Taina 2019: Kamppailua tilasta ja vallasta. Teoksessa *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*, 27–59. Toim. Taina Saarinen, Pirkko Nuolijärvi, Sari Pöyhönen, Teija Kangasvieri & Sari Ahola. Vastapaino, Tampere.
- Jørgensen, Jens – Karrebæk, Martha – Madsen, Lian – Møller, Janus 2011: Polylinguaging in superdiversity. *Diversities* 13(2), 23–37. Unesco.
- King, Kendall – Fogle, Lyn 2006: Bilingual parenting as good parenting. Parents' perspectives on family language policy for additive bilingualism. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 9(6), 695–712.
- King, Kendall A. – Fogle, Lyn – Logan-Terry, Aubrez 2008: Family language policy. *Language and Linguistics compass* 2(5), 907–922.
- Kirsch, Claudine 2012: Ideologies, struggles and contradictions. An account of mothers raising their children bilingually in Luxembourgish and English in Great Britain. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 15(1), 95–112.

- Koistinen, Emma 2019: *Ärsyttävyyden kieli-ideologisuus. Purismi ja standardi-ideologia ärsyttävien sanojen ja sanontojen taustalla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/233412>
- Lanza, Elizabeth – Svendsen, Bente Ailin 2007: Tell me who your friends are and I might be able to tell you what language(s) you speak. Social network analysis, multilingualism, and identity. *International Journal of Bilingualism* 11(3), 275–300.
- Latomaa, Sirkku – Pöyhönen, Sari – Suni, Minna – Tarnanen, Mirja 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa *Muuttajat*, 163–183. Toim. Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä. Gaudeamus, Helsinki.
- Latomaa, Sirkku – Suni, Minna 2010: Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa *Maahanmuutto ja sukupolvet*, 151–174. Toim. Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leppänen, Sirpa – Nikula, Tarja 2008: Johdanto. Teoksessa *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*, 9–40. Toim. Sirpa Leppänen, Tarja Nikula & Leila Kääntä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leppänen, Sirpa – Pitkänen-Huhta, Anne – Nikula, Tarja – Kytölä, Samu – Törmäkangas, Timo – Nissinen, Kari – Kääntä, Leila – Virkkula, Tiina – Laitinen, Mikko – Pahta, Päivi – Koskela, Heidi – Lähdesmäki, Salla – Jousmäki, Henna 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa: Käyttö, merkitys ja asenteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/22892>.
- Liebkind, Karmela – Mannila, Simo – Jasinskaja-Lahti, Inga – Jaakkola, Magdalena – Kyntäjä, Eve – Reuter, Anni 2004: *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Luykx, Aurolyn 2005: Children as socializing agents. Family language policy in situations of language shift. Teoksessa *ISB4: Proceedings of the 4th international symposium on bilingualism*, 1407–1414. Toim. James Cohen, Kara T. McAlister, Kellie Rolstad & Jeff MacSwan. Cascadilla Press, Somerville.
- Metsälä, Anna-Elisa 2019: *Opettajat monikielistä koulua ja kieliä kuvaamassa. Opettajien haastattelupuheen tarkastelua diskurssintutkimuksen näkökulmista*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/302681>
- Moin, Victor – Protassova, Ekaterina – Lukkari, Valeria – Schwartz, Mila 2013: The role of family background in early bilingual education. The Finnish-Russian experience. Teoksessa *Successful family language policy. Parents, children and educators in interaction*, 53–82. Toim. Mila Schwartz & Anna Verschik. Springer, Dordrecht.

- Okita, Toshie 2002: *Invisible work. Bilingualism, language choice and childrearing in intermarried families*. John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia.
- Paradis, Johanne 2007: Early bilingual and multilingual acquisition. Teoksessa *Handbook of multilingualism and multilingual communication*, 15–44. Toim. Peter Auer & Wei Li. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Palviainen, Åsa – Boyd, Sally 2013: Unity in discourse, diversity in practice. The one person one language policy in bilingual families. Teoksessa *Successful family language policy. Parents, children and educators in interaction*, 223–248. Toim. Mila Schwartz & Anna Verschik. Springer, Dordrecht.
- Pavlenko, Aneta 2008: Narrative analysis. Teoksessa *The Blackwell guide to research methods in bilingualism and multilingualism*, 311–325. Toim. Melissa G. Moyer & Li Wei. Blackwell, Malden.
- Pietikäinen, Sari – Dufva, Hannele – Mäntylä, Katja 2010: Monikielisyys liikkeessä. Monikielisen perheen kielelliset resurssit. *AFinLA-E: Soveltavan Kielitieteen Tutkimuksia* (2), 17–30.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.
- Piller, Ingrid 2001: Private language planning. The best of both worlds? *Estudios De Sociolingüística: Linguas, Sociedades E Culturas* 2(1), 61–80.
- Piller, Ingrid 2002: *Bilingual couples talk: The discursive construction of hybridity*. J. Benjamins, Amsterdam; Philadelphia.
- Pujolar, Joan – Puigdevall, Maite 2015: Linguistic mudes. How to become a new speaker in Catalonia. *International Journal of the Sociology of Language* 231, 167–187.
- Rontu, Heidi 2004: Suomalais-suomenruotsalainen koti lapsen kaksikielisenä kasvuympäristönä. *Virittäjä* 108, 224–240.
- Ruuska, Katharina 2019: Linguagised repertoires. How fictional languages have real effects. Teoksessa *Critical perspectives on linguistic flexibility and fluidity. Linguagised lives*, 53–75. Toim. Jürgen Jaspers & Lian Malai Madsen. Routledge, New York.
- Schwartz, Mila 2010: Family language policy. Core issues of an emerging field. *Applied Linguistics Review* 1, 171–192.
- Schwartz, Mila – Verschik, Anna 2013: Achieving success in family language policy. Parents, children and educators in interaction. Teoksessa *Successful family language policy. Parents, children and educators in interaction*, 6–7. Toim. Mila Schwartz & Anna Verschik. Springer, Dordrecht.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1988: *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Gaudeamus, Helsinki.

Statfin = Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain, 1990–2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rl.px/
[viitattu 19.8.2019].

Straszer, Boglárka 2014: ”Puhumista on vältettävä, ettei loukkaisi muita, tai hämmennä turhaan”.

Unkarilaistaustaisten suomen- ja ruotsinpuhujien asenteet kielioikeuksien jarruina. Teoksessa *Demokratia, Demokrati, Democracy, Demokratie: VAKKI-symposiumi XXXIV*. Vaasa 13.–14.2.2014, VAKKI Publications 3, 195–208. VAKKI ry., Vaasa.

SVT a = Suomen virallinen tilasto 2018: Väestörakenne. Liitetaulukko 1. Väestö kielen mukaan 1980–2018. Tilastokeskus, Helsinki. http://www.stat.fi/til/vaerak/2018/vaerak_2018_2019-03-29_tau_001_fi.html [viitattu 19.8.2019].

SVT b = Suomen virallinen tilasto: Perheet. Vuosikatsaus 2017, Liitetaulukko 4. Perheet puolisoitten/vanhempien kielen mukaan 31.12.2017. Tilastokeskus, Helsinki.

http://www.stat.fi/til/perh/2017/02/perh_2017_02_2018-12-05_tau_004_fi.html [viitattu 19.8.2019].

Tarnanen, Mirja – Rynkänen, Tatjana – Pöyhönen, Sari 2015: Kielten käyttö ja oppiminen aikuisten maahanmuuttajien integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina. Teoksessa *Kielen oppimisen virtauksia. Flows of language learning*, 56–72. Toim. Teppo Jakonen, Juha Jalkanen, Terhi Paakkinen & Minna Suni. AFinLAn vuosikirja 2015. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 73. Jyväskylä.

Thomas, George 1991: *Linguistic purism*. Longman, London.

Tuominen, Anne K. 1999: Who decides the home language? A look at multilingual families. *International Journal of the Sociology of Language* 140, 59–76.

